

Předpověď počasí v rozhlasovém vysílání

JIŘÍ ZEMAN

(Hradec Králové)

Mezi nejstarší rozhlasové relace patří předpověď počasí. Šlo původně – podobně jako v tisku – o text obsahující základní údaje o celkové povětrnostní situaci, teplotě vzduchu, popř. srážkách a větru. Forma této informace se však postupně měnila. Ve svém příspěvku se budu zabývat nejčastějšími formami, jimiž je v současnosti předpověď počasí prezentována v rozhlasovém vysílání; závěry budu dokumentovat na materiálu, který byl získán z pořadu „Dobré jitro“ vysílaného na stanici Praha Českého rozhlasu.

Předpověď počasí má v současnosti v českých masmédiích většinou tuto formu:

příklad /1/

Počasí u nás bude pod vlivem nevýrazného výběžku vyššího tlaku vzduchu. Bude oblačno až zataženo, místy sněžení, v nižších polohách déšť se sněhem nebo déšť, zrána mohou srážky ještě ojedinele namrznat. Nejvyšší denní teploty 1 až 5 stupňů, v 1000 metrech na horách kolem minus 1 stupně. Vát bude jižní až jihozápadní vítr 3 až 7 metrů za sekundu, na Moravě zpočátku i rychlejší. Tlaková tendence: setrvalý stav nebo slabý vzestup. Zítra bude proměnlivá oblačnost, místy slabé sněhové přeháňky, v nížinách přeháňky deště se sněhem. Nejnižší noční teploty minus 2 stupně, nejvyšší denní 1 až 5 stupňů. Vát bude západní až jihozápadní vítr 2 až 6 metrů za sekundu.

Pokud budeme analyzovat příklad /1/ jako izolovaný text, pak vykazuje znaky odborného stylu. Z hlediska výstavby obsahuje části věnované těmto meteorologickým jevům: (a) celková povětrnostní situace (*vliv výběžku vyššího tlaku vzduchu*); (b) oblačnost (*oblačno až zataženo*); (c) srážky (*sněžení, déšť se sněhem, déšť*); (d) teplota vzduchu (noční a denní teploty); (e) vítr, jeho směr (*jihozápadní*) a rychlost (*3 až 7 m/s*); (f) tlaková tendence (*setrvalý stav*); (g) informace o jevech

(b)-(f) pro další (většinou dva) dny. Údaje v bodech (b)-(e) bývají upřesněny časově (*zpočátku*) a územně (*na Moravě, v nižších polohách*). Pro jednotlivé meteorologické jevy jsou v textu užity speciální termíny (např. *výběžek vyššího tlaku vzduchu, proměnlivá oblačnost*).

Při rozboru obdobných textů je však třeba brát v potaz skutečnost, že se v masmédiích nevyskytují izolovaně, ale vždy jako součást komplexnějšího útvaru (např. zpravodajské relace). Zařazení předpovědi počasí do takového útvaru pak ovlivňuje i její formu a jazykové prostředky¹.

Pořad „Dobré jitro“ je vysílán od počátku 70. let. Patří mezi rozhlasové pořady vysílané v době ranní poslechové špičky (tj. od 5 do 8 hodin) a je orientován na univerzálního posluchače (k charakteristice pořadu blíže viz Müllerová – Havlová 1993). Jeho cílem je – kromě přinášení aktuálních informací – vyvolat u posluchače dobrou pohodu.

Dominantní osobou pořadu je moderátor, který se snaží dát pořadu ráz uvolněného, přátelského povídání s posluchači a do něj zapojuje potřebné informace a aktuální zajímavosti (jejich autorem a interpretem však může být jiný rozhlasový pracovník než moderátor). Jeho projev je převážně monologický, v pořadu se vyskytují i dialogy, pokud moderátor hovoří s jinou osobou ve studiu nebo po telefonu.

Výsledkem je pořad, který zahrnuje vedle hudební složky (představuje asi polovinu vysílacího času) velmi pestrou škálu textů: zprávy, hlášení o čase, reklamu, upoutávky na další rozhlasové pořady, aktuální reportáže aj. Mezi nejčastější texty patří předpověď počasí: vyskytuje se třikrát až čtyřikrát za hodinu.

Nejobvyklejší formu, která je v rozhlase pro předpověď počasí užívána, představuje příklad /2/:

příklad /2/²

a ještě počasí ↑(.) dnes bude oblačno ↑ místy zataženo↑ a má pršet ↓(.) na východní

1 Schéma předpovědi počasí mohou jednotlivá masmédiá modifikovat podle regionu a příjemců, na něž jsou orientována. Vždy se v těchto textech vyskytují údaje o oblačnosti (b) a teplotách (d). Modifikace se týká tří typů údajů: (1) některé údaje nejsou uváděny, protože jsou považovány za příliš specifické (nejčastěji jde o celkovou povětrnostní situaci – (a), často o tlakovou tendenci – (f)); (2) některé údaje nejsou uváděny, protože meteorologické jevy se neprojevují, např. nevyskytují se srážky (c), nevaně vítr (e) apod.; (3) některé údaje jsou přímo specifikovány pro teritorium, na něž jsou masmédiá orientována (v příkladu /1/ např. informace o větru). Nejjednodušší předpověď počasí pak může mít tuto formu: *Dnes bude polojasno s teplotami 5 až 8 stupňů.*

2 Užití značky: ↑stoupavá intonace; ↓klesavá intonace; (.)–krátká pauza; (())–komentář autora transkriptu

Moravě zmenšená oblačnost ↑ a dopoledne místy mlhy ↓ (..) ranní teploty čtyři stupně až nula ↑ (..) odpolední (..) jedenáct až patnáct ↑ na horech kolem třinácti ↓ (..) jižní vítr dva až šest metrů za sekundu ↑ se bude měnit na západní ↓ (..) rozptýlové podmínky budou dobré ↑ (..) na východě mírně nepříznivé ↓

Tento příklad představuje text meteorologického zpravodajství; jeho hlavní funkcí je informovat o počasí. Obsahuje údaje o oblačnosti (*oblačno, zataženo*), srážkách (*bude pršet*), teplotách vzduchu (ranní, odpolední), větru (směr – *jižní*; rychlost – *2 až 6 m/s*) a rozptýlových podmínkách (*dobré, mírně nepříznivé*). Některé údaje jsou upřesněny časově (*dopoledne*) a teritoriálně (*východní Morava, východ*).

Vzhledem k době, kdy je tento typ informace vysílán (ráno, kdy posluchači nemusí mít čas na soustředěný poslech), je výsledný text vytvořen tak, aby obsahoval co nejvíce informací, které příjemce potřebuje pro své další chování, ale aby byl zároveň co nejstručnější. Tyto dva rysy se projevují jak ve výstavbě textu (chybí údaje o celkové situaci, tlakové tendenci, není obsažena předpověď na další dny), tak ve výběru jazykových prostředků (elipsy: *odpolední (teploty) jedenáct až patnáct (stupňů)*).

Tato forma předpovědi počasí je typická pro zpravodajské relace. Bývá zařazována na jejich závěr a je většinou uvozena spojovacími titulky *počasí, a ještě (jaké bude) počasí* aj.; může se však objevit kdykoli v průběhu vysílání pořadu.

Další způsob, jímž je předpověď počasí prezentována, představuje příklad /3/:

příklad /3/

více než boty proti lásce ↑ vám spíše doporučím boty proti mrazu ↓ (..) a nejen boty ↑ ale i teplou bundu a čepici ↑ protože venku je velká zima ↑ (..) teploty spadly na mínus deset až mínus dvanáct ↑ a přes den to nebude lepší ↑ protože meteorologové předpovídají chumelení ↑ a teploty mínus šest až mínus čtyři stupně ↓ (..) a navíc bude foukat severní vítr ↓

I tento text obsahuje údaje o meteorologických jevech: o srážkách (*chumelení*), o ranní a denní teplotě vzduchu či o větru. Moderátor sděluje základní údaje, pro jejich pojmenování využívá neterminologická označení (*chumelení*), obrazná pojmenování (*teploty spadly*), počasí komentuje (*venku je velká zima*); zároveň posluchači radí, jak se má obléci (*teplá bunda a čepice*). Neomezuje se tedy pouze na sdělování informace, ale volí takovou formu a takové jazykové prostředky, které by podle jeho představy mohly v posluchači vyvolat dobrou pohodu (např. mohly by být přijímány jako humorné). To se v příkladu /3/ projevuje také v uvedení před-

povědi počasí: následuje bezprostředně po písni s názvem *Boty proti lásce*, podle moderátora budou v tento den pro posluchače potřebnější *boty proti mrazu*.

Zpravodajský útvar je v příkladu /3/ beletrizován, tj. moderátor volí jazykové prostředky typické pro umělecký styl, využívá humor, dává najevo svůj postoj k události apod. (srov. též Bartošek 1997). Tato forma předpovědi počasí se může objevit kdykoli v průběhu vysílání pořadu s výjimkou zpravodajských relací.

Jestliže předcházející příklady měly monologickou formu, další podoba, která je využívána pro předpověď počasí, je dialogická – jde o telefonní rozhovor laika (moderátora – Mo) s odborníkem (pracovníkem meteorologického ústavu – Me). Jako ukázka poslouží příklad /4/:

příklad /4/

R1 Mo: po telefonních linkách míříme do Českého hydrometeorologického ústavu ↑ kde je Marta Kučerová ↑ přeji krásné ráno ↑

R2 Me: dobré ráno ↓

R3 Mo: tak (.) co by se dalo říci o počasí teď krátce po čtvrt na osum ↓

R4 Me: teď je většinou skoro zataženo ↑ (.) ojedinele se vyskytuje slabý déšť ↑ nebo přehánky ↑ hlavně na severní polovině území ↓ (.) teploty se pohybují od čtyř do osmi stupňů celzia ↓ a vane slabý západní vítr ↓

R5 Mo: tak (.) tohle všechno co ste říkala ↑ si ještě mohou posluchači osobně ověřit a osahat ↑ když se vydají ven ↑ ale co už víte jen vy ↑ to je předpověď na dnešek ↓ (.) jak tedy vypadá ↓

R6 Me: dnes bude proměnlivá oblačnost ↑ objeví se i nějaké přehánky ↑ zpočátku místy později už jen ojedinele ↓ (.) na hřebenech hor budou ↓ sněhové nejvyšší denní teploty dosáhnou dvanácti ↓ (.) ehm (.) osmi až dvanácti stupňů ↑ v tisíci metrech na horách bude pouze kolem tří stupňů ↓ (.) povane mírný jihozápadní až západní vítr dva až šest metrů za sekundu ↓

R7 Mo: tak si odškrtávám ↑ co jsme zapomněli ↑ a vidím ↑ že nám ještě schází biopředpověď ↑

R8 Me: jednička ↑ mírná zátěž ↓

R9 Mo: tak ↓ my sme tady posluchače před chvílí ↑ před písničkou zvali na ten nadcházející víkend na Karlštejn ↑ (.) myslíte že bude počasí na takové výlety ↑

R10 Me: já myslím že ano ↑ (.) zítra ↑ tedy v sobotu bude oblačno až polojasno ↑ (.) na severní polovině území místy ↑ a jinde jen ojedinele by se (.) mohl vyskytnout nějaký slabý déšť ↓ (.) ale nebude to nic velkého ↓ (.) ráno se na Moravě mohou vyskytnout ojedinele mlhy ↓ (.) nejnižší noční teploty sedm až tři stupně ↑ (.) a nejvyšší denní deset až čtrnáct stupňů celzia ↓

R11 Mo: tak to byla Marta Kučerová v Dobrém jitru ↓ díky a přeji krásný pátek a celý víkend ↓ naslyšenou ↓

R12 Me: naslyšenou ↓

Rozhovor mezi moderátorem a meteorologem představuje specifický typ zpravodajského dialogu, v němž moderátor klade otázky a meteorolog na ně odpovídá. Je přesně stanoveno, co všechno má meteorologova informace o počasí obsahovat. To sleduje moderátor (potvrzuje to např. R7: *tak si odškrtávám↑ co jsme zapoměli↑ a vidím↑ že nám ještě schází biopředpověď↑*); pokud některý údaj meteorolog neuvede, moderátor se na něj zeptá (v příkladu /4/ jde např. o biopředpověď- R7-8). Rozhovor o počasí má zpravidla pevnou stavbu a obsahuje tyto části:

(a) Moderátor dialog uvede a představí meteorologa (R1).

(b) Oba se pozdraví (R1-R2).

(c) Moderátor se ptá na aktuální stav počasí (R3).

(d) Meteorolog podává příslušnou informaci (R4).

(e) Moderátor se ptá na předpověď pro aktuální den (R5)

(f) Meteorolog podává příslušnou informaci (R6).

(g) Moderátor se ptá na předpověď pro další dny (R9).

(h) Meteorolog podává příslušnou informaci (R10).

(ch) Moderátor děkuje za informace a rozloučí se (R11).

(i) Meteorolog se rozloučí (R12).

Kromě meteorologických údajů rozhovor obsahuje také repliky, jimiž moderátor informaci o počasí zapojuje do kontextu celého pořadu, odkazuje k jiným příspěvkům (např. R9 – *před chvílí jsme posluchače zvali na Karlštejn*) aj. Tyto repliky rozhovor obsahovat nemusí a záleží na typu pořadu a osobnosti moderátora, zda budou využity³. Vzhledem k povaze pořadu „Dobré jitro“ – vyvolávat dobrou pohodu – bývají obdobné repliky využívány, a to dvěma způsoby.

1. První způsob představují repliky, jimiž moderátor zapojuje rozhovor o počasí do kontextu celého pořadu, tj. na začátku a na konci dialogu. Využívány jsou zpravidla jazykové hříčky.

Častý začátek rozhovoru o počasí tvoří připomenutí pranostik vztahujících se k aktuálnímu dni. Moderátor je cituje, poté představí meteorologa a ptá se jej, zda se v aktuální den jejich obsah vyplní. Toto uvedení však může být provedeno jazykovou hříčkou: Moderátorka při citaci pranostik dospívá k závěru, že podle nich

3 Potvrzuje to analýza obdobných dialogů na stanici Radiožurnál Českého rozhlasu. Zde je ranní blok orientován především zpravodajsky.

může být počasí velmi rozdílné (může pršet, sněžit, být jasno aj.). Pokračuje frazémem a jeho rozvitím představuje meteorologa:

příklad /5/

Mo: a teď babo rad' ↓ a já sem se o radu obrátila na nejlepší babu z Komořan ↑...

Podobně v závěru počasí shrnuje moderátor počasí pro aktuální den slovy:

příklad /6/

Mo: takže v počasí máme jasno ↑ i když dnes jasno nebude ↓

2. Zaměření pořadu „Dobré jitro“ vyžaduje, aby i rozhovory, které se zde vyskytují, vyvolávaly dobrou pohodu. Moderátor je k hostům zdvořilý, rozhovory působí dojmem dobrého vztahu obou komunikantů apod. To platí i o meteorologickém rozhovoru. Často začínají moderátorovou replikou, kterou meteorolog přijímá jako humornou (projevuje se hlavně smíchem). Např. moderátor připomene, že předcházející večer sledoval v televizi recitál pěvkyně Evy Urbanové. Protože meteoroložka má stejné příjmení, začíná moderátor rozhovor replikou, která vyvolá u meteoroložky smích:

příklad /7/

Mo: tak mě napadlo ↑ zda byste nám předpověď počasí nezazpívala ↓

Me: ((smích)) tak to radši ne ↓ (...) ale vážnou hudbu mám ráda ↓

Mo: dobře ↓ tak beze zpěvu ↓ jakpak je dnes u nás doma ↑

Ojedinele se stává, že se o humornou repliku pokusí meteorolog:

příklad /8/

Mo: tak jak bude ↑ když se podíváte do vašich moudrých map ↑

Me: když se podívám do moudrého počítače ↑

Mo: ((smích)) ...

Zdvořilost je nejpatrnější v závěru rozhovorů, kdy se komunikanti vzájemně loučí (srov. v příkladu /4/ repliku R11 a moderátorovo přání dobrého dne). Moderátor však může explicitně vyjádřit skutečnost, že považoval rozhovor s meteorologem za příjemný:

příklad /9/

Mo: přestože dnes bude zima ↑ vaše slova na mě působí teple ↑ a hřejivě ↓

Závěrem lze shrnout: Analýza masmediálních textů obsahujících předpověď počasí naznačuje, že tyto texty plní funkci sdělovací a apelativní; jejich vzájemný poměr kolísá a je závislý na typu pořadu, do něhož je předpověď počasí zařazena, a

na osobnosti moderátora. Obecně lze říci, že čím víc je akcentována sdělovací funkce textu, tím je moderátor upozaděn, a naopak, čím víc je zdůrazněna apelovost, tím víc vystupuje do popředí moderátor na úkor informativnosti textu.

Literatura:

- Bartošek J., 1997, *Jazyk žurnalistiky*. – F. Daneš a kol., *Český jazyk na přelomu tisíciletí*, Praha, s. 42-67.
- Müllerová O., Havlová E., 1993, *Poznámky k textové výstavbě rozhlasového pořadu Dobré jitro*, „Naše řeč“ 76, s. 19-25.

Weather Forecast in Radio Broadcasting

The contribution deals with the most common forms of weather forecast in radio broadcasting. It contends that this information is not provided in the mass media in isolation, but is part of more complex formulation, in which the presenter has the dominant role. The categorization of weather forecasting into such a formulation influences the form of the resulting text.

Most often, weather forecasting takes the form of a report, the main function of which is to provide information about the weather (about cloud cover, precipitation, temperatures, wind speed and direction etc.). The presenter shapes the text in such way that it should contain as much possible of the information the listener requires for his further behavior, while being as brief as possible. Both these features are reflected both in the creation of the text and in the choice of linguistic resources (e. g. frequent ellipses).

Another form of weather forecasting also mainly provides information about the weather, but its aim is also to attract the listener's attention by its originality. The presenter chooses linguistic resources typical of an artistic style (metaphorical naming), uses humour, expresses his own relationship to the current weather (comments on it, advises the listener what to wear) etc.

In recent times dialogue forms of weather forecasting have been becoming more frequent in the mass media – the interview between the layman (presenter) and the expert (meteorological institute employee). Apart from meteorological data, the interview also contains rejoinders, by means of which the presenter connects information about the weather to the context of the entire program, indicating other contributions, and so on. The purpose of the interview is to provide information about the weather and put the listener in a good mood (for example, word plays are used).

The texts used in radio broadcasting for weather forecasting fulfill informative and appealing functions, the mutual relationship of both functions cohere and is dependent

mainly on the personality of the presenter. The more the informative function is accentuated, the more the presenter is put in the background and contrarily, the more appeal is emphasized, the more the presenter comes to the foreground to the detriment of the informative-ness of the text.